

پدیدارشناسی مناسک دینی خانوادگی و تأثیر آن بر مناسبات اجتماعی

زوجین و خانواده‌ها در میان سه گونه همسرگزینی

باقر ساروخانی^۲

ژیلا قزوینه^۱

عالیه شکرپیگی^۳

پذیرش نهایی: ۱۳۹۸/۰۴/۲۳

دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۰۹/۲۷

چکیده

مناسک دینی همواره در تمام جوامع با اعتقادات خاصی انجام می‌شده و تأثیرات مثبتی نیز داشته است. این مقاله با هدف تجربه زیسته زنان از نقش مناسک دینی بر مناسبات اجتماعی زوجین و خانواده‌ها در سه گونه همسرگزینی به انجام رسید. روش مطالعه کیفی است که با رویکرد پدیدارشناسی انجام شد. نمونه آماری زنان ساکن در شهر کرمانشاه و در سنین بین ۴۰ - ۱۷ بودند. انتخاب نمونه‌ها براساس روش نمونه‌گیری هدفمند از نوع قضاوتی بوده است. برای گردآوری داده‌ها از ابزار «مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته» استفاده شد. حاصل مصاحبه با ۵۰ مشارکت‌کننده (ازدواج‌های هیجانی: ۱۳ نفر، ازدواج‌های تنظیم شده رضایتمند: ۱۸ نفر و ازدواج‌های تنظیم شده اجباری: ۱۹ نفر) دسته‌بندی شد. داده‌های این پژوهش پنج مضمون اصلی ۱. تجربه زنان از خشونت‌های خانگی علیه آنان ۲. واکنش زنان به خشونت علیه آنان ۳. احساسات زن هنگام مناسک دینی ۴. واکنش شوهران بعد از مناسک دینی و ۵. تأثیرات بعد مناسکی دین به دست آمده است.

کلیدواژه‌ها: مناسک دینی، خشونت خانگی، همسرگزینی، زنان، کرمانشاه

۱. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات تهران، ایران

zhila_ghazvineh@yahoo.com

۲. نویسنده مسئول: استاد جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات تهران، ایران

b.saroukhani@yahoo.com

ashekarbeugister@gmail.com

۳. استادیار جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد تهران مرکز، تهران، ایران

مقدمه

خانواده در قلب هر جامعه به‌عنوان کوچکترین نهاد اجتماعی قرار دارد. امنیت، آرامش و دوستی برای ایفای کارکردهای خانواده مهم و ضروری تلقی می‌شود. خشونت‌های خانگی از جمله آسیبهای اجتماعی است که با وجود پیشرفت‌ها و توسعه فرهنگی جوامع در تمام جوامع حتی کشورهای پیشرفته مشاهده می‌شود. دین به‌عنوان امری مقدس در تمامی جوامع، افزون بر آموزه‌هایی که به ملاحظت و گذشت تشویق می‌کند در آرامش روحی افراد جامعه نیز نقش مهمی ایفا می‌کند.

هر ساله آمارهای مختلفی از سازمانهای رسمی مبنی بر افزایش خشونت خانگی در همه جوامع حتی در کشورهای پیشرفته صنعتی منتشر می‌شود. خشونت خانگی رایجترین خشونت علیه زنان و مشکل مهم سلامت عمومی (گارسیا^۱، ۲۰۰۵؛ هایدن^۲، ۲۰۰۰) و اپیدمی پنهان و پیوسته است (رولنز و همکاران^۳، ۲۰۰۷) که می‌تواند در هر زمانی از زندگی زنان روی دهد و سلامت و سعادت آنان را تحت تأثیر قرار دهد (مک‌کی و همکاران^۴، ۲۰۰۷) و معمولاً به سه شکل فیزیکی، روانی و جنسی مشاهده می‌شود (گیوس و همکاران^۵، ۲۰۰۹). خشونت علیه زنان، پیامدهای ناگواری برای زنان در تمامی فرهنگها و گروه‌های قومی دارد (بلانکا و همکاران^۶، ۲۰۰۴: ۲۳۹). سازمان بهداشت جهانی، خشونت علیه زنان را از علل اصلی اضطراب، افسردگی، فکریهای خودکشی و تنش بین زنان می‌داند (برناردا و لیلیا^۷، ۲۰۰۸: ۱۰۰۸). زنانی که مورد بدرفتاری و خشونت قرار می‌گیرند، معمولاً توان مراجعه به پزشک یا مراکز مشاوره را ندارند. این دسته از زنان مستعد بسیاری از امراض جسمی و روحی هستند. چنین مادرانی نمی‌توانند بدرستی با فرزندان خود رفتار کنند. در بسیاری از موارد مادران خشم و غضب خود را به گونه‌ای دیگر بر فرزندان خود فریاد می‌زنند. مطالعات نشان می‌دهد میزان خشونت در کشورهای مختلف بین ۲۰ تا ۲۵ درصد (اودیگویچ^۸، ۲۰۰۶) است. خشونت خانگی بر بهداشت باروری و سلامت زنان تأثیرات اساسی

-
1. García
  2. Hedin
  3. Roelens
  4. Macy
  5. Gyuse
  6. Blanca
  7. Bernarda & Lilia
  8. Avdibegovic

دارد. برآورد می‌شود خشونت علیه زنان در بیش از نیمی از خانواده‌ها باشد (اشمیت و نایس^۱، ۲۰۰۲).

از آنجا که دین، پدیده گروهی و در رابطه‌ای متقابل با دیگر واحدهای اجتماعی است، انتظار می‌رود هم بر نهادهای دیگر جامعه تأثیر بگذارد و هم از آنها تأثیر پذیرد (جانستون^۲، ۱۹۸۸: ۱). به اعتقاد هدن، دینداری عامل اساسی اجتماعی شدن و انسجام فکری، عملی و جهتگیری در رفع مشکلات، پدیده‌ها و مسائل اجتماعی است (آزاد ارمکی و بهار، ۱۳۷۷: ۱۶۰). از دید دورکیم دین در واقع زاییده مناسک است (آرون، ۱۳۸۸: ۳۷۵). از طریق مشارکت در مناسک و مراسم دینی است که قدرت اخلاقی جامعه آشکارا احساس، و احساسات اخلاقی و اجتماعی از همین طریق تقویت و تجدید می‌شود و آنومی اجتماعی کمتر رخ می‌دهد (همیلتون، ۱۳۸۰: ۱۷۶). شبکه ادیان شهر بزرگ دندینانگ (بی‌تا) معتقد است جوامع دینی می‌توانند در گسترش برابری و احترام به‌عنوان سرمشق قوی نقش ایفا نمایند که به جوامع رهنمایی می‌کنند. یکی از کارکردهای مهم در جامعه‌شناسی، تبیین کارکردی دین است. در این رویکرد در کنار دیگر کارکردهای فردی و اجتماعی دین، کارکرد آن برای حفظ نظم و سامان اجتماعی مورد توجه قرار می‌گیرد (تورنر، ۱۹۹۱: ۶۱ - ۴۵).

مطالعات زیادی در زمینه دین و خانواده (به شکل کلی) انجام شده است. برخی از مطالعات بر رابطه همسان همسری و مطلوبیت رابطه زناشویی تأکید می‌کند (قادری و مردانی، ۱۳۹۲؛ لاولند^۳، ۲۰۰۳ به نقل از کولین، ۲۰۰۹: ۱۴؛ لارسون و سویر، ۲۰۰۲ به نقل از بنیت، بی‌تا: ۵؛ لهر و چیسویک^۴، ۱۹۹۳ به نقل از بنیت، بی‌تا، ۵). مطالعات دیگری نیز هست که بعد اعتقادی دین را مورد توجه قرار داده است (مطالعه بنجامین، ۱۹۹۴ به نقل از آقامحمدیان شعریاف، ۱۳۸۲ در زمینه معیارهای دین و شغل و ارتباط آنها با خودکشی؛ موسوی، ۱۳۷۴ در زمینه اعتقادات دینی و رضایتمندی زناشویی). بخشی از مطالعات، ارتباط ابعاد مناسکی دین را با متغیرهایی مانند ثبات زناشویی و بهبود کیفیت زندگی مورد توجه قرار داده است. مطالعات ساپانیک و گلن^۵، ۱۹۸۴؛ هیتون، ۱۹۹۷ به نقل از بنیت^۶، بی‌تا: ۹ و لارسون و سویر^۷، ۲۰۰۲ به نقل از بنیت، بی‌تا: ۸، از این

-
1. Schmidt & Nice
  2. Johnston
  3. Lovelnd
  4. Lehrer, & Chiswick
  5. Glenn & Supancic
  6. Bennett
  7. Larson & Swyers

دست مطالعات است. دسته دیگری از مطالعات تأثیرات دینداری و ابعاد رفتاری انسان را مورد توجه قرار داده است (مطالعات یعقوبی دوست و عنایت ۱۳۹۲؛ جعفری و همکاران ۱۳۸۶؛ باتلر، گاردنر و برید^۱، ۱۹۹۸؛ ۳؛ ماهونی، پاراگمنت، تاراکشوار و اسوانک^۲، ۱۹۹۹: ۲). مطالعات دیگر نشان می‌دهد تناوب دعا با تعداد دفعات خواندن متون دینی نیز با نتایج رابطه مثبت، همراه بوده است (ماهونی و همکاران، ۲۰۰۸). از جمله سطح بالایی از سازگاری زناشویی (گرونر، ۱۹۸۵) و کاهش درگیری در طول زندگی (باتلر، استروت و گاردنر^۳، ۲۰۰۲). بر این اساس در این پژوهش چند مفهوم ذیل مورد استناد قرار می‌گیرد:

خشونت‌های خانگی: یکی از فراگیرترین رفتار نقض حقوق بشر است که با انکار زنان و دختران "برابری، امنیت، کرامت، عزت نفس و آزادی‌های اساسی را از آنها می‌گیرد (یونیسف، ۲۰۰۰ به نقل از تاکی سنلت^۴، ۲۰۱۲: ۲۴). دولت اسکاتلند، خشونت را این‌گونه تعریف کرده است: "خشونت بر اساس جنسیت، تابعی از نابرابری جنسیتی و سوء استفاده از قدرت مرد و امتیاز وی و به شکل اقداماتی است که در نتیجه آن آسیب جسمی، جنسی و روانی یا درد و رنج به زنان و کودکان و یا توهین به کرامت انسانی خود از جمله تهدید به رفتاری، اجبار یا محروم کردن خودسرانه از آزادی، چه در زندگی عمومی یا خصوصی وارد می‌شود^۵. تعریفی دیگر: خشونت خانگی، طیف وسیعی از رفتارهای توهین‌آمیز است که در روابط مبتنی بر خویشاوندی رخ می‌دهد و شامل سوء استفاده فیزیکی، جنسی، کلامی، عاطفی، مالی و قربانی و هم‌چنین بی‌توجهی است (مرکز کانادایی برای آمار عدالت^۶، ۲۰۱۵). از نظر گیدنز خشونت خانوادگی تجاوز فیزیکی است که توسط یک عضو خانواده علیه عضو یا اعضای دیگری صورت می‌گیرد (گیدنز، ۱۳۸۴: ۴۳۸).

بعد مناسکی دین: یکی از عالیترین تقسیم‌بندی در زمینه جنبه‌های مختلف دین‌گرایی را گلاک و استارک انجام داده‌اند. آنها معتقدند در همه ادیان دنیا ضمن تفاوت‌هایی که در جزئیات دارند، عرصه‌های مشترکی هست که دینداری در آن متجلی می‌شود. این عرصه‌ها، که آن را می‌توان ابعاد مرکزی دینداری به‌شمار آورد، عبارت است از: ۱. بعد اعتقادی یا باورهایی که انتظار می‌رود

1. Butler, Gardner & Bird
2. Mahoney, Pargament, Tarakeshwar & Swank
3. Butler, Stout & Gardner
4. Tuncay Senlet
5. The Scottish government Riaghaltasna h-Alba, 2014: 14
6. Centre for Justice Statistics

پیروان به آنها اعتقاد داشته باشند. ۲. بعد مناسکی شامل رفتار دینی مشخصی همچون عبادت و نماز است که انتظار می‌رود پیروان آنها را به‌جای آورند. ۳. بعد تجربی که به عواطف، تصورات و احساسات مربوط به داشتن رابطه با جوهری ربوبی ناظر است. ۴. بعد فکری که شامل اطلاعات و دانسته‌های مبنایی در مورد معتقدات هر دین است. ۵. بعد پیامدی که ناظر به تأثیرات باورها، رفتار، تجربه و دانش دینی بر زندگی روزمره پیروان است (گلاک و استارک، ۱۹۶۵: ۲۱ و ۲۰). بعد مناسکی دین به رفتار و فرایضی از قبیل روزه، نمازهای روزانه، خواندن قرآن، شرکت فعالانه در نمازهای جمعه و جماعت، شرکت در مولودیها و عزاداریها در اماکن مقدس، پختن نذری و زیارت اشاره دارد.

ازدواج‌های هیجانی^۱: ازدواج‌هایی است که تنها با رضایت دختر و پسر انجام می‌گیرد و مبنای ازدواج، تنها هیجان و احساس زودگذر است. این گونه از ازدواجها به‌طور معمول در سنین کم اتفاق می‌افتد و به‌دلیل عدم رشد عقلی و فکری، از ازدواج تصویری رؤیایی و نه واقعی، دارند. عدم استقلال مالی با تحصیلاتی در سطح عمدتاً دبیرستانی از دیگر ویژگیهای بارز این گروه است. ازدواج‌های تنظیم شده رضایتمند^۲: ازدواج‌هایی است که در جوامع سنتی و بین خانواده‌هایی دیده می‌شود که سنتها و پیوندهای قومی قوی‌تر است. خانواده‌ها در این ازدواج نقش مهمی دارند و تصمیم برای ازدواج دختران و پسران از زمان کودکی آنها انجام می‌شود. این تصمیم بر مبنای دلایلی مانند حفظ پیوندهای قومی و خویشاوندی و زیبایی دختر، پشتوانه اقتصادی خانواده پسر و تضمینی برای تأمین آینده خوب برای دختر انجام می‌شود. از آنجا که این ازدواج با تصمیم والدین شکل می‌گیرد و تنظیم می‌یابد، رضایت دختران و پسران در زمان ازدواج با چنین ازدواجی، آن را رضایتمندانه می‌سازد.

ازدواج‌های تنظیم شده اجباری^۳: که اجباری یا تنظیم شده به‌وسیله والدین است و در خانواده‌های کاملاً سنتی رواج دارد. تفاوتها و شباهتهای این گونه و گونه تنظیم شده رضایتمند در تصمیم والدین و رضایت یا عدم رضایت فرزندان خلاصه می‌شود. حفظ پیوندهای خویشاوندی، زیبایی دختر، پشتوانه اقتصادی خانواده پسر و تضمین زندگی آینده دختر از دلایل شکل‌گیری این گونه است. تصمیم برای چنین ازدواجی همانند تنظیم شده رضایتمند از زمان کودکی آنها صورت

گرفته است. عدم رضایت پسران (در مواردی) و غالباً دختران با این ازدواج در زمان بزرگسالی آن را از گونه تنظیم شده رضایتمند متمایز می‌سازد؛ اما به دلیل غلبه ارزشها و هنجارها، سلطه والدین بر فرزندان، تصمیم آنان با پیروی فرزندان همراه می‌شود. دختران و پسران در این ازدواجها عمدتاً تحصیلات ابتدایی دارند و ازدواج زودهنگام و وابستگی اقتصادی خانواده نوپا از ویژگیهای آن است.

روش پژوهش

این مطالعه با روش پدیدارشناسی انجام شد. از ویژگیهای بارز آن، استفاده از تجربه شرکت کنندگان برای بررسی پدیده (استروبرت و کارپنتر، ۲۰۰۵) به عنوان منبع اصلی اطلاعات (برایتن، ۱۹۹۵) از طریق گفتگوهای مهم با شرکت کنندگان و اعضای گروه پژوهش است (کارپنتر و استروبرت^۱، ۲۰۰۶).

در ابتدا، برای شناسایی گونه‌های مختلف همسرگزینی در کرمانشاه با استفاده از تجربه زیسته، گونه‌های مرسوم شناسایی، تعریف و اسمی برای آنان انتخاب شد. در گام دوم با استفاده از روش دلفی، گونه‌ها در اختیار تعدادی از متخصصان عمدتاً بومی منطقه برای گردآوری آرا در زمینه مرسوم و یا منسوخ بودن آنها (در چهار مرحله) قرار گرفت. با توجه به اختلاف نظر در مورد منسوخ شدن برخی گونه‌ها مانند ازدواجهای مبادله‌ای رضایتمند (با شدت اختلاف کمتر) و تحمیل شده اجباری (با شدت اختلاف بیشتر) در گام سوم از نظریه زمینه‌ای برای اطمینان از گونه‌های مرسوم استفاده شد. در این مرحله شش محله (بالا، میانی و پایین) شهر کرمانشاه با ویژگیهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی متفاوت انتخاب شد. با مرور مفاهیم از بخش مصاحبه در این مرحله، علاوه بر اثبات رواج گونه‌های موجود، گونه دیگری نیز شناسایی شد که با توجه به ویژگیهای آن، ازدواجهای ناچاری نام گرفت. در گام چهارم با استفاده از روش پیمایش میزان خشونت در گونه‌های مختلف همسرگزینی به آزمون گذاشته شد. نمونه‌ها با توجه به وضعیت ساختاری، فیزیکی و اجتماعی شهر و تفاوت‌های قابل توجه آن انتخاب شده است. بر این اساس از روش نمونه‌گیری جدیدی استفاده شد که ترکیبی از سه روش نمونه‌گیری است: ۱. روش نمونه‌گیری^۲ BAS که از تمام نقاط شهر نمونه انتخاب می‌کند. ۲. روش دوم تا حدودی شبیه

1. Streubert & Carpenter
2. Balance Acceptation Sampling

نمونه‌گیری خوشه‌ای است و برای هر نقطه حاصل از BAS، یک خوشه از خانوارهای همجوار در نظر می‌گیرد و آنها را در نمونه قرار می‌دهد. ۳. روش سوم نمونه‌گیری وارون^۱ است. در این نمونه‌گیری انتخاب نمونه تا زمانی ادامه می‌یابد که شرط خاصی برقرار شود. در این پژوهش، دو روش پیشین تا زمانی تکرار می‌شود که به تعداد از پیش تعیین شده از هر ده گونه همسرگزینی در نمونه قرار گیرد. بنابراین، ۹۰ نقطه شهر کرمانشاه غیر تصادفی انتخاب شده است. نقاطی که روی مناطق غیر مسکونی بود، حذف، و نهایتاً ۲۵ نقطه مسکونی انتخاب شد (جدول ۱). انتخاب نقاط از نقطه‌ای به نقطه دیگر به شکل گردشی انجام شده است تا ویژگی و خاصیت به‌پختی رعایت، و از هر یک از گونه‌ها در نقاط مختلف شهر نمونه‌برداری شود (شکل ۱). امکان تبیین نمونه‌ها با تکمیل دست‌کم ۱۵ و حداکثر ۲۰ پرسشنامه در هر نقطه و از بین زنان با مدت زمان ازدواج دو تا پنج سال، بدون محدودیت سنی به دست آمده و جمعا ۴۳۳ پرسشنامه تکمیل شده است.^۲

انتخاب نمونه‌های نهایی در مطالعه پدیدارشناسی در درجه نخست از بین پاسخگویانی است که در بخش پیمایش، تمایل بیشتری برای همکاری و مشارکت دارند و به تأثیر برخی متغیرها مانند ابعاد مناسکی دین و بهبود روابط زوجین معتقد بودند و در درجه دوم زیاد بودن میزان خشونت خانگی، انجام شده است. هم‌چنین انتخاب بخشی از نمونه‌ها با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند از نوع قضاوتی (در مکانهای زیارتی) انجام گرفته است.^۳ براساس یافته‌های بخش پیمایش، میزان خشونت خانگی در هر سه گونه همسرگزینی زیاد است^۴ (نمودار ۱). در این سه گونه بیش از دیگر گونه‌ها، اعتقاد به تأثیر مناسک دینی بر بهبود روابط خانواده‌ها وجود داشته است. دیگر نمونه‌ها در گونه‌های دیگر همسرگزینی به دلیل عدم اشباع نمونه‌ها حذف شد.

1. Inverse Sampling

۲. برای سنجش تأثیر عامل همسرگزینی بر خشونت و کنترل دیگر متغیرهای مؤثر بر خشونت خانگی، ازدواجهای سال نخست و پنجم به بعد از نمونه‌ها حذف شد. سالهای نخست زندگی به‌عنوان سالهای طلایی زندگی با نادیده گرفتن ایرادات و یا گذشت همراه است. به‌طور معمول پس از سپری شدن چند سال، زندگی با ثباتی نسبی همراه می‌شود که بخشی از آن به دلیل تولد فرزندان است. با توجه به اینکه برخی از گونه‌ها مانند حیثیتی، هیجانی و یا ازدواجهای تنظیم شده اجباری و تنظیم‌شده رضایتمند، تنها در سنین کم دیده می‌شود. انتخاب نمونه‌ها بدون توجه به سن آنها و تنها براساس سال ازدواج انجام گرفت. کمترین سن نمونه ۱۷ ساله و بیشترین سن نمونه ۳۹ ساله گزارش شده است.

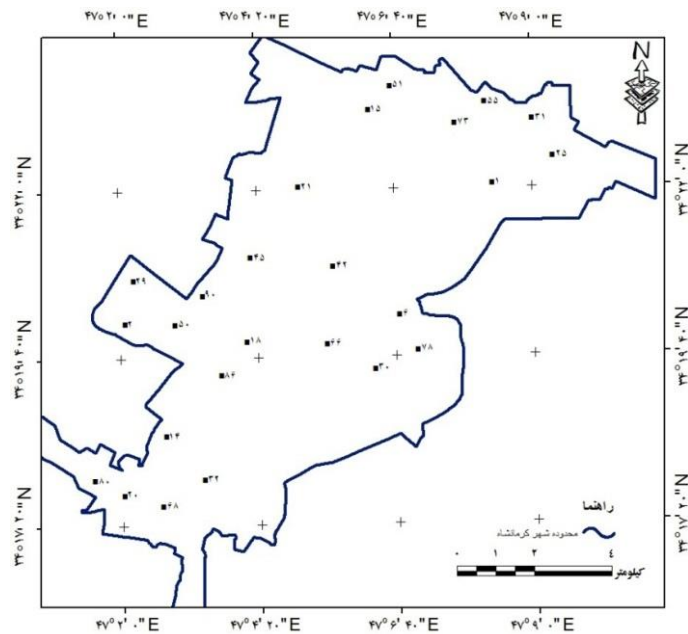
۳. انتخاب بعضی از این نمونه‌ها با کمک نمونه‌ها در بخش کمی انجام گرفته است.

۴. خشونت فیزیکی با استفاده از این گویه‌ها به آزمون گذاشته شد: ۱. کتک‌زدن زن برای تحمیل حرف خود ۲. مراجعه به پزشک به دلیل شدت کتک‌خوردن ۳. شکستن وسایل خانه یا وسایل مورد علاقه زن هنگام دعوا ۴. درگیرکردن خانواده زن هنگام دعوا

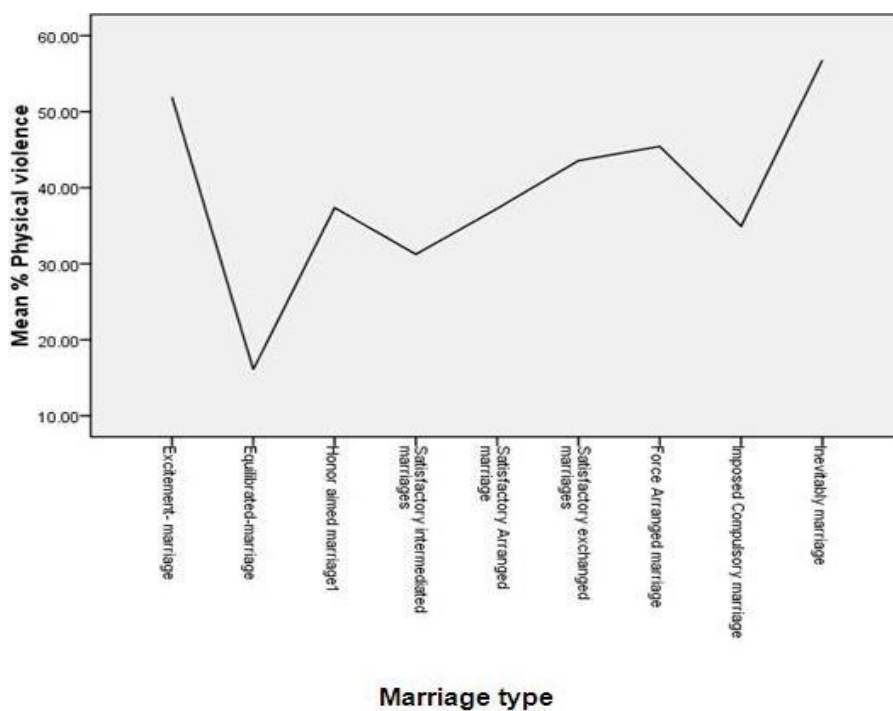
جدول ۱. نقاط جغرافیایی انتخاب شده برای نمونه برداری

نقاط	نام محله	طول جغرافیایی	عرض جغرافیایی	نقاط	اسم محله	طول جغرافیایی	عرض جغرافیایی
۱	شهرک پرواز	۴۷/۱۴۶۹	۳۴/۳۵۸۰۵	۴۲	حافظیه	۴۷/۱۱۰۰۴	۳۴/۳۳۷۱۸
۲	جلالیه	۴۷/۰۴۱۰۲	۳۴/۳۲۷۷	۴۵	گلستان	۴۷/۰۷۴۷۵	۳۴/۳۴۰۰۳
۶	شهرک بسیج	۴۷/۱۲۵۷۳	۳۴/۳۲۰۱۱	۵۰	بین عشایر و سنجایی	۴۷/۰۵۳۵۷	۳۴/۳۲۴۸۶
۱۴	آقاجان	۴۷/۰۴۴۱۶	۳۴/۳۱۰۶۳	۵۱	باغ ابریشم	۴۷/۱۱۷۱	۳۴/۳۸۵۵۵
۱۵	تعاون	۴۷/۱۰۷۶۹	۳۴/۳۷۱۳۲	۵۵	جاده قدیم	۴۷/۱۴۵۳۳	۳۴/۳۷۷۹۶
۱۸	فرهنگیان فاز ۱	۴۷/۰۷۲۴	۳۴/۳۲۵۸	۶۶	بین شهید و باریکه	۴۷/۰۹۱۲۲	۳۴/۳۲۸۶۵
۲۰	متنحصین	۳۴/۳۲۵۸	۳۴/۲۸۷۸۷	۶۸	کسری	۴۷/۰۴۸۸۷	۳۴/۲۹۰۷۲
۲۱	گذرنامه	۴۷/۰۹۳۵۷	۳۴/۳۴۸۵۶	۷۳	بلوار تاق بستان	۴۷/۱۴۰۶۳	۳۴/۳۶۶۵۸
۲۵	ظفر	۴۷/۱۷۸۲۸	۳۴/۳۶۳۷۴	۷۸	فاضل تونی	۴۷/۱۱۹۴۵	۳۴/۳۱۱۵۸
۲۹	دولت آباد	۴۷/۰۳۷۱	۳۴/۳۴۴۷۷	۸۰	شهرک پردیس	۴۷/۰۲۰۶۳	۳۴/۲۹۶۴۱
۳۰	رسالت	۴۷/۱۰۰۶۳	۳۴/۳۱۴۴۳	۸۶	اربابی و کارگر	۴۷/۰۶۲۹۸	۳۴/۳۱۹۱۷
۳۱	ظفر	۴۷/۱۶۴۱۶	۳۴/۳۷۵۱۲	۹۰	فرهنگیان فاز ۱	۴۷/۰۶۶۱۲	۳۴/۳۳۴۳۴
۳۲	فردوسی	۴۷/۰۵۸۲۸	۳۴/۲۹۹۲۵				

شکل ۱. پراکندگی نقاط برداشت شده به شکل گردشی

نمودار ۱. رابطه خشونت فیزیکی با گونه‌های همسرگزینی

بعد از یافتن نمونه‌ها، هماهنگی لازم با آنها انجام، و براساس راحتی، نبود شخص سوم و تمایل پاسخگویان، منزل محقق برای مکان مصاحبه انتخاب شد. پیش از شروع مصاحبه‌ها، اهداف تحقیق به اطلاع آنان رسانیده شد تا با آگاهی از اهداف برای پاسخگویی مشارکت بیشتری کنند. در ابتدای هر مصاحبه، پس از اطمینان دادن به پاسخگویان به لحاظ محرمانه ماندن نام آنان، مصاحبه شروع شد. برای گردآوری داده‌ها از ابزار «مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته» با این هدف استفاده شد که افراد، ادراکات و تجربیات خود را از زبان خودشان، دربارهٔ سؤالات تحقیق بیان کنند. مدت مصاحبه‌ها ۶۰ دقیقه بود. از آنجا که هیچ یک از پاسخگویان به ضبط صدا تمایلی نداشتند با رضایت کامل آنان، مصاحبه‌ها به‌طور کامل یادداشت شد و نمونه‌گیری تا دستیابی به درکی کامل از موضوع مطالعه، ادامه یافت. مصاحبه با یک سؤال وسیع و کلی در مورد تجربه آنان از خشونت‌های خانگی شروع، و سپس سؤالات اکتشافی برای تشویق شرکت‌کننده و دستیابی به اطلاعات عمیق‌تر پرسیده شد. تمامی مصاحبه‌ها بدقت یادداشت شد و بعد از هر مصاحبه مرور شده تا اگر مطلبی یادداشت نشده است به آن اضافه شود. در این میان سعی شد سؤالات تحقیق از مفاهیم مصاحبه‌ها پاسخ داده شود. به‌منظور جدا کردن جملات مضمونی دو رویکرد کل‌نگر و انتخابی به‌کار گرفته شد؛ بدین ترتیب که در رویکرد کلی‌نگر ابتدا متن هر مصاحبه به‌عنوان کل مورد توجه قرار گرفت و معنی بنیادی یا مفهوم عمده و کلیدی متن در یک یا چند بند توصیف شد. حاصل مطالعه مصاحبه‌ها به‌صورت کلی‌نگر با ۵۰ مشارکت‌کننده دسته‌بندی شد. پس از آن در رویکرد انتخابی، متن هر مصاحبه چندین بار مطالعه شد و جملات کلیدی یا عباراتی که به‌نظر می‌رسید تجربیات را به‌طور مشخص و روشن توصیف می‌کند، انتخاب شد. در نهایت با حذف مضمون‌های نامرتب و تلفیق مضمون‌هایی که یک مفهوم را بیان می‌کرد و پس از مشخص کردن جملات مضمونی، عنوان‌های نخستین به‌دست آمد. در این مطالعه برای بررسی داده‌ها از چهار معیار استفاده شد: ۱. معیار مقبولیت^۱: با استفاده از معیار مقبولیت نمونه‌هایی با حداکثر تنوع از ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی، تحصیلی، شغلی و فرهنگی متفاوت انتخاب می‌شود. این نمونه‌ها در سنین ۱۷ تا ۴۰ سال، که از زمان ازدواجشان بیشتر از پنج سال نگذشته باشد در سه گونه ازدواج‌های هیجانی، ازدواج‌های تنظیم‌شده رضایتمند و ازدواج‌های تنظیم‌شده اجباری استفاده شد. ۲. تأییدپذیری^۲: بدین منظور از روش تعلیق^۳ استفاده می‌شود (وان منن، ۱۹۹۰) که براساس آن محقق پیش‌فرض‌های

1. Credibility
2. Confirmability
3. Bracketing

خود در زمینه رابطه رفتار و مناسک دینی و خشونت‌های خانگی در میان سه گونه همسرگزینی را کنار گذارد. برای افزایش تأییدپذیری متن، تعدادی از مصاحبه‌ها، شناسه‌ها و طبقات استخراج شده در اختیار سه تن از متخصصان جامعه‌شناسی و آشنا به روش تحقیق کیفی قرار گرفت. هم‌چنین در پایان، متنهای شناسه‌بندی شده در اختیار تعدادی از شرکت‌کنندگان در مصاحبه در هر سه گونه همسرگزینی قرار گرفت. هدف این کار بررسی میزان انطباق شناسه‌های انتخاب شده با تجربه شرکت‌کنندگان بود و آیا تجربه‌ای به خاطر دارند که در متن شناسه‌بندی شده قید نشده باشد. در نهایت متن شناسه‌بندی شده مورد تأیید قرار گرفت. ۳. انتقال‌پذیری^۱: برای دستیابی به این معیار، مراحل مطالعه به‌طور دقیق یادداشت می‌شود. هدف این است که افراد دیگر در مکانهای مختلف بتوانند آن را انجام دهند و به معنای مشابه برسند. ۴. امکان اعتماد^۲: برای فراهم کردن امکان اعتماد داده‌ها از ثبت کامل و مداوم تصمیمات و فعالیت‌های محقق درباره چگونگی جمع‌آوری، تحلیل داده‌ها و ارائه‌گزیده‌هایی از متن مصاحبه‌ها برای هر یک از طبقات در سه گونه همسرگزینی استفاده شد (استرابرت و همکاران^۳، ۲۰۰۷). در طول مصاحبه، مشاهدات محقق از بیان احساسات و عواطف، حالات چهره، ناراحتی‌ها و در مواردی (گریه‌ها) و هیجانات، یادداشت شده است.

به‌طور معمول نمونه مورد مطالعه در تحقیقات کیفی از پیش تعیین شده نیست و حجم نمونه با سطح اشباع‌پذیری ارتباط تنگاتنگی دارد. بنابراین فرایند گزینش نمونه‌ها تا هنگامی که در جریان کسب اطلاعات هیچ داده جدیدی پدیدار نشد، ادامه پیدا کرد. طی مصاحبه با ۵۰ نمونه، داده‌ها به اشباع رسید (ازدواج‌های هیجانی ۱۳ نمونه، ازدواج‌های تنظیم شده رضایتمند ۱۸ نمونه و ازدواج‌های تنظیم شده اجباری ۱۹ نمونه). مشخصات پاسخگویان و مناسک دینی در جدول ۲ به تفصیل ذکر شده است.

مبنای این تحقیق پاسخ به این سؤالات بوده است: ۱. احساسات زنان از خشونت همسران علیه آنان چگونه تفسیر می‌شود؟ ۲. واکنش زنان به اعمال خشونت علیه آنان چیست؟ ۳. احساسات زنان در زمان اجرای بعد مناسکی دین چگونه تفسیر می‌شود؟ ۴. همسران آنها هنگام اجرای ابعاد مناسکی دین چه واکنشی داشته‌اند؟ ۵. آیا مناسک دینی توانسته است بر بهبود روابط زن و شوهرها تأثیر داشته باشد؟

جدول ۲. مشخصات زنان مورد مطالعه

مناسک دینی به ترتیب	نوع خشونت‌های رایج علیه زنان به ترتیب فراوانی	ارشد		کارشناسی		کاردانی		دبیرستان و دیپلم		راهنمایی		درصد ۴۰-۳۰ ۲۰-۱۰	گونه‌های ازدواج و همسرگزینی	
		۳۰-۲۰	۱۰-۰	۳۰-۲۰	۱۰-۰	۳۰-۲۰	۱۰-۰	۳۰-۲۰	۱۰-۰	۳۰-۲۰	۱۰-۰			
۱. پختن نذر در عزاداری (تاسوعا و عاشورا، اربعین حسینی، ۲۸ صفر و ۲۱ رمضان) که در روزهای تاسوعا و عاشورا و ۲۱ رمضان با عزاداری همراه است. ۲. نذرهای پنج روزه مذهب اهل حق ۳. سفره‌های نذری در روزهای عادی به نیت امامان معصوم ۴. نذرهای بی‌بی سه‌شنبه ۵. مراجعه به دعانویس برای جلب محبت پدر، سپس شوهر	۱. فیزیکی ۲. روانی ۳. کلامی	۱۵/۴	۲	۳۸/۵	۵	۴۶/۱	۶	-	-	-	-	۲۶	۱۳	هیجانی
۱. سفره‌های نذری در روزهای عادی به نیت امامان معصوم ۲. پختن نذر در عزاداری (تاسوعا و عاشورا، اربعین حسینی، ۲۸ صفر و ۲۱ رمضان) که در روزهای تاسوعا و عاشورا و ۲۱ رمضان با عزاداری همراه است. ۳. نذرهای پنج‌روزه مذهب اهل حق ۴. نذرهای بی‌بی سه‌شنبه ۵. رفتن به زیارت (امامزده ابراهیم، بقعه سیده فاطمه در کرمانشاه با بیشترین فراوانی به لحاظ نزدیکی جغرافیایی و در دسترس بودن، سپس دیگر زیارتگاه‌های خارج از شهر کرمانشاه ۶. روزه در روزهای ۱۹، ۲۰ و ۲۱ رمضان (در برخی پاسخگویان) ۷. مراجعه به دعانویس برای کاهش عصبانیت شوهر (در بیشتر موارد به شکل مرتب)	۱. کلامی ۲. روانی ۳. فیزیکی	-	-	۵/۵	۱	۱۶/۷	۳	۶۶/۷	۱۲	۱۱/۱	۲	۳۶	۱۸	تنظیم‌شده اجباری

ادامه جدول ۲. مشخصات زنان مورد مطالعه

گونه‌های ازدواج و همسرگزینی	تعداد	درصد	راهنمایی		دبیرستان و دیپلم		کاردانی		کارشناسی		ارشد		نوع خشونت‌های رایج علیه زنان به ترتیب فراوانی	مناسک دینی به ترتیب
			۳	۴	۳	۴	۳	۴	۳	۴	۳	۴		
تنظیم شده رضایتمند	۱۹	۳۸	-	-	۳	۱۵/۸	۹	۴۷/۴	۷	۳۶/۸	-	-	۱. پختن نذر در عزاداری (تاسوعا و عاشورا، اربعین حسینی، ۲۸ صفر و ۲۱ رمضان) که در روزهای تاسوعا و عاشورا و ۲۱ رمضان با عزاداری همراه است. ۲. سفره‌های نذری در روزهای عادی به نیت امامان معصوم ۳. نذرهای پنج‌روزه مذهب اهل حق ۴. رفتن به زیارت (امامزده ابراهیم، بقعه سیده فاطمه در کرمانشاه با بیشترین فراوانی به لحاظ نزدیکی جغرافیایی و در دسترس بودن، سپس دیگر زیارتگاه‌های خارج از شهر کرمانشاه ۵. نذرهای بی‌بی سه‌شنبه ۶. مراجعه به دعانویس برای جلب محبت شوهر (بیشتر در مواردی که به قهر کردن زن، منجر شده است).	

یافته‌ها

از تجزیه و تحلیل داده‌های این پژوهش پنج طبقه اصلی ۱. تجربه زنان از خشونت‌های خانگی علیه آنان ۲. واکنش زنان به خشونت علیه آنان ۳. احساسات زن هنگام مناسک دینی ۴. واکنش شوهران بعد از مناسک دینی ۵. تأثیرات بعد مناسکی دین، استخراج شده که به تفصیل در جدول ۳ آمده است. طبقات اصلی در هر سه گونه همسرگزینی همانند یکدیگر است. طبقات فرعی در گونه‌های همسرگزینی هرچند در مجموع با یکدیگر شباهت بسیار زیادی دارد به لحاظ اولویت این مراسم، تجربه زنان از خشونت‌های اعمال شده، واکنش زنان به خشونت‌ها، احساسات زنان هنگام

رفتار و مناسک دینی و واکنش شوهران و تأثیرات آن تا حدود زیادی متفاوت از یکدیگر است که به نظر می‌رسد بیشتر از هر چیز به دلیل تفاوت در نوع ازدواج آنهاست.

جدول ۳. طبقه اصلی و طبقات فرعی استخراج شده از مصاحبه با ۵۰ زن در سه گونه همسرگزینی

طبقه (دسته) و مضمون اصلی	طبقات (دسته‌های) و مضامین فرعی		
	ازدواج‌های هیجانی	ازدواج‌های تنظیم شده اجباری	ازدواج‌های تنظیم شده رضایتمند
احساسات زنان از خشونت خانگی علیه آنان	ترس و خشم ناامیدی از شوهر ناامیدی از خانواده خود احساس بی‌کفایتی مرور ارزش کم نزد شوهر	نفرت خشم ناامیدی احساس نداشتن تکیه‌گاه	دلخوری ناپاوری (تا حدودی)
واکنش زنان به خشونت علیه آنان	قهر (در بیشتر موارد بدون ترک منزل و در مواردی رفتن به منزل دوستان)	قهر (با ترک منزل) رفتن به منزل پدری یا برادر فشار روانی بعد از بازگشت برای تحمیل هزینه‌های غیر ضروری تخریب وسایل شخصی شوهر و اظهار به غیر عمدی بودن	قهر (در مواردی با ترک منزل) تماس با خانواده شوهر و شکایت از رفتارهای شوهر طلب خواسته‌های غیر ضروری و تحمیل هزینه‌های اقتصادی به شوهر در مقابل رفتارهای وی
احساسات زن هنگام مناسک دینی	آرامش فراموش کردن خشونت‌ها ایجاد دوستی‌های جدید تبادل اطلاعات و نظر با دوستان برای کاهش خشونت	پشیمانی از اعمال خشونت علیه شوهر ارتباط بیشتر با دوستان نزدیک و بستگان	آرامش فراموش کردن خشونت‌ها امید به بهبود روابط با شوهر
واکنش شوهران بعد از مناسک دینی	شرمساری از خشونت‌های اعمال شده همکاری مناسک دینی تلاش برای تعامل با خانواده‌ها کاهش سوءظن و بدبینی	تلاش برای بهبود ارتباط با همسر	همکاری مناسک دینی علاقه بیشتر به تعامل خانواده‌ها
تأثیرات بعد مناسکی دین	زمینه برای ارتباطات خویشاوندی گسترش و تقویت شبکه دوستان کاهش موقت خشونت خانگی بعد از مناسک دینی بهبود روابط عاطفی و زناشویی (موقت)	ایجاد زمینه برای بهبود ارتباطات خویشاوندی کاهش موقت خشونت خانگی بعد از مناسک دینی بهبود روابط عاطفی و زناشویی (موقت)	تقویت پیوندهای خویشاوندی کاهش موقت خشونت خانگی بعد از مناسک دینی بهبود روابط عاطفی (موقت)

طبقه (مضمون اصلی ۱): احساسات زنان از خشونت خانگی همسران علیه آنان

نخستین مضمونی که از مطالعه به دست آمده، احساسات زنان از خشونت خانگی علیه آنهاست. خشونت علیه زنان همواره با احساسات مشابهی از سوی آنان همراه بوده است؛ اما به نظر می‌رسد برخی از عوامل اجتماعی و اقتصادی تا حدود زیادی تعیین‌کننده نوع این احساسات است. احساسات زنان در گونه‌های مختلف ازدواج و همسرگزینی نیز یکسان نیست و شرکت‌کنندگان در مصاحبه، احساسات متفاوتی داشته‌اند.

طبقات (مضمونهای) فرعی

در ازدواجهای هیجانی، احساسات شرکت‌کنندگان ترکیبی از ترس، ناامیدی از شوهر، ناامیدی از خانواده خود، خشم، احساس بی‌کفایتی و به‌یاد آوردن کم‌ارزش و اعتبار بودن نزد شوهر بوده است. از آنجا که چنین ازدواجهایی عموماً با نارضایتی خانواده‌ها همراه است، ارتباطات خانوادگی در میان آنها بسیار کم و حمایت خانواده زن از او در مورد بسیار ضروری (مانند بستری شدن در بیمارستان) بوده است. بنابراین از دست دادن حمایت اجتماعی از جانب خانواده، موجب احساس ناامیدی در زمان بروز خشونت، و ناامیدی از شوهر به دلیل پشت کردن به خانواده برای حفظ او، باعث ایجاد عرصه برای خشونت‌های بیشتر شوهر می‌شود. این عوامل و قضایا به شکل سلسله‌ای به احساس بی‌کفایتی در زن منجر می‌شود که توان ایجاد تعامل با خانواده خود (و تا حدودی تعامل با خانواده همسرش) را ندارد. از آنجا که بافت سنتی بر بسیاری از خانواده‌ها حاکم است، موافقت خانواده‌ها در زمینه ازدواج در موفقیت ازدواج زن و شوهر نقش مهمی دارد و نبود سنخیت میان این ازدواج‌ها با ویژگی‌های سنتی و فرهنگی خانواده‌ها، بر بی‌ارزش و اعتبار بودن این زنان در نزد شوهران می‌افزاید و با طعنه و سرزنش‌هایی از سوی آنان (که بعد از ازدواج احساسات و هیجانات زودگذر را پشت سر گذاشته‌اند) همراه است. خشونت فیزیکی، روانی، کلامی و اقتصادی بین تمام پاسخگویان زیاد بوده است.

در ازدواجهای تنظیم شده اجباری، احساسات شرکت‌کنندگان در مصاحبه ترکیبی از نفرت، خشم، ناامیدی و احساس نداشتن تکیه‌گاه بوده است. از آنجا که در این ازدواج‌ها، زنان در تصمیم‌گیری هیچ نقشی نداشته‌اند، احساس آنان در زمان خشونت شوهران علیه آنان نفرت از شوهر و خانواده‌اش بوده است. بسیاری از زنانی که ازدواجهای تنظیم شده اجباری داشته‌اند، بیان کرده‌اند که به‌طور معمول، خود، زمینه‌های بروز خشونت را فراهم می‌آورند. عدم علاقه به شوهر و بی‌میلی به زندگی موجب پس زدن احساسات مثبت و محبت‌های شوهر، و زمینه بروز خشونت

فراهم شده است. خشونت‌های کلامی، روانی و فیزیکی در میان پاسخگویان زیاد بوده، و از آنجا که موافقت خانواده‌های زنان با چنین ازدواج‌هایی بیشتر به دلیل اوضاع مناسب اقتصادی مرد بوده، خشونت اقتصادی در موارد بسیار کم، تنها در واکنش به لجبازی و بی‌انگیزگی زنان وجود داشته است.

در ازدواج‌های تنظیم شده رضایت‌مند، احساسات زنان از خشونت علیه آنان شامل دلخوری و تا حدودی ناباوری بوده است. از آنجا که این ازدواج‌ها از پشتوانه‌ای قوی از سوی دو خانواده و خویشاوندان و در مواردی یک قوم برخوردار هستند، سخت‌یت زیاد خانواده در بسیاری از زمینه‌ها، شناخت خانواده‌ها و اعتماد آنان نسبت به یکدیگر و گذشته مشترک، میزان رضایت و توافق بسیاری را در میان آنان ایجاد کرده است. تعامل خانواده‌ها با یکدیگر، زیاد است. میزان خشونت نیز از دو گونه دیگر کمتر است.

طبقه (مضمون اصلی ۲): واکنش زنان به اعمال خشونت علیه آنان

واکنش زنان به خشونت علیه آنان در هر سه نوع ازدواج نیز تا حدود زیادی متفاوت بوده است. تنها در زمانهایی که زنان با حالت قهر منزل را ترک کرده‌اند، واکنش‌هایی مشابه تلقی می‌شود با این تفاوت که پناه آنان در چنین مواقعی تا حدود زیادی تحت تأثیر نوع ازدواج آنان بوده است. در واقع واکنش‌های هر سه گونه نشان می‌دهد چگونه در ازدواج هیجانی، جایی برای واکنش زن باقی نمی‌گذارد و او را به پذیرش هر آنچه پیش آمده مجبور می‌کند؛ اما در گونه‌های دیگر واکنش‌های دیگری را از سوی زنان به همراه دارد که تحت تأثیر حمایت اجتماعی خانواده‌ها و احساس پشتگرمی زن نسبت به آنهاست.

طبقات (مضمون‌های) فرعی

در ازدواج‌های هیجانی، واکنش زنان به خشونت شوهران قهر (در بیشتر موارد بدون ترک منزل و در مواردی رفتن به منزل دوستان) بوده است. مراجعه آنان به منزل پدری با یادآوری خودسریها، بی‌اعتناییها و از سر احساس رفتار کردنیهای زنان از سویی و تشویق پدران به طلاق از سوی دیگر همراه بوده است. بنابراین در چنین مواقعی بهترین پناهگاه زنان، منزل دوستان بوده است. هم‌چنین زنانی که بدون ترک منزل با شوهران خود در حالت قهر بوده‌اند تنها گفتگوی لفظی نداشته‌اند و زن تمام کارهای منزل را انجام داده است.

واکنش زنانی که ازدواج‌های تنظیم شده اجباری داشته‌اند با قهر (ترک منزل) همراه بوده است. با این تفاوت که بر خلاف گونه ازدواج هیجانی با رفتن به منزل پدری یا برادر، همراه شده است.

در این ازدواجها از آنجا که به گفته پاسخگویان، زمینه‌های بروز خشونت به وسیله خود آنان فراهم شده و خانواده‌ها این ازدواجها را ترتیب داده‌اند با نوعی احساس مسئولیت برای آنان همراه شده که حمایت اجتماعی زیادی را در این گونه‌ها ایجاد کرده است. چنین پشتوانه‌ای در مواردی با ایجاد فشارهای روانی بر شوهر برای تحمیل هزینه‌های غیرضروری همراه شده است. بروز این رفتارها در زنان بیشتر به دلیل انتقام از اجباری بودن ازدواج و اوضاع مالی خوب مردان بوده است. از دیگر واکنشهایی که تنها در میان این گونه گزارش شده، تخریب وسایل شخصی شوهر و تظاهر به غیرعمدی بودن آن بوده است. به‌طور کلی فشارهای روانی زنان بر شوهران در این گونه زیاد است.

واکنش زنان در ازدواجهای تنظیم شده رضایتمند نیز تا حدود زیادی متفاوت از دو گونه دیگر است. قهر (در مواردی با ترک منزل) از نخستین واکنش زنان بوده است. تفاوتی که قهر در حالت ماندن در منزل (در این گونه) با گونه نخست (هیجانی) داشته، واکنشهای بیشتر زن بوده است. مواردی مانند نپختن غذا، عدم رسیدگی نسبی به کارهای منزل از این دست واکنشهاست. تماس با خانواده شوهر و شکایت از رفتارهای او نیز از دیگر واکنشهای زنان در این ازدواجها بوده که به‌طور معمول با همراهی خانواده شوهر با زن همراه بوده است. بین پاسخگویان این مصاحبه، نمونه‌هایی از گذشت، فداکاری و چشم‌پوشی از نیازها به نفع خانواده دیده می‌شود که با بروز خشونت از سوی شوهر، زنان را به درخواست آنها وادار می‌کند. هزینه‌های مورد مطالبه تا حدودی غیرضروری بوده و بیشتر در واکنش با خشونت‌های شوهر بوده است.

طبقه (مضمون اصلی ۳): احساسات زنان هنگام اجرای مناسک دینی

احساسات زنان انجام مناسک دینی نیز تا حدود زیادی تحت تأثیر نوع ازدواج آنها بوده است که در این بخش به تفکیک بررسی می‌شود.

طبقات (مضمونهای) فرعی

احساسات زنان در ازدواجهای هیجانی شامل آرامش، فراموش کردن خشونت‌ها، ایجاد دوستیهای جدید و تبادل اطلاعات و نظر با دوستان برای کاهش خشونت بوده است. از آنجا که چنین ازدواجهایی، پشتوانه و حمایت اجتماعی از سوی خانواده‌ها را ندارد، مجراهای تازه‌ای برای جبران آن ایجاد می‌شود که دوستیهای جدید و تبادل نظر و مشورت با آنان برای بهبود زندگی و کاهش خشونت‌های خانگی از آن جمله است.

احساسات زنان در ازدواجهای تنظیم شده اجباری شامل پشیمانی از اعمال خشونت علیه شوهر،

ارتباط بیشتر با دوستان نزدیک و بستگان بوده است. در این ازدواجها تعامل و ارتباط عاطفی بین زن و شوهر از دو گونه دیگر کمتر است؛ بنابراین، زنان در این خانواده‌ها به دنبال تعامل بیشتر با دوستان، نزدیکان و بستگان هستند.

احساسات زنان در ازدواجهای تنظیم شده رضایتمند شامل آرامش، فراموشی خشونتها و امید به بهبود روابط با شوهر بوده است. در مقوله اصلی احساسات زنان از خشونت خانگی علیه آنان در این گونه ازدواجها، واکنش زنان ترکیبی از دلخوری و تا حدودی ناباوری بوده است. با وجودی که تعاملات اجتماعی بین خانواده‌های زنانی که ازدواجهای تنظیم شده رضایتمند داشته‌اند قبل از ازدواج نیز برقرار بوده؛ اما همگی آنان از تغییر رفتار یا بروز برخی رفتارهایی سخن گفته‌اند که تا قبل از ازدواج مشاهده نکرده‌اند و امید به اینکه اوضاع درون خانواده و رفتارهای شوهر همانند زمانی شود که از یکدیگر ذهنیت مطلوب و خوبی داشته‌اند، وجود داشته است. از سوی دیگر همگی اذعان کرده‌اند که این خشونتها موقتی بوده و به اندازه‌ای نبوده است که زندگی آنان را تحت تأثیر قرار دهد. متغیرهایی مانند افزایش هزینه‌ها در برخی دوره‌ها و فشار اقتصادی بر خانواده از نمونه عواملی بوده که بر رفتار خشونت‌آمیز شوهران تأثیر داشته است. فراموشی خشونتها از تأثیرات رفتارهای معنوی است که در هر سه گونه همسرگزینی وجود داشته است. ارتباط با امور ماوراءالطبیعه از عواملی است که احساسی از فراموشی ناراحتیها و امید به زندگی بهتر را به دنبال داشته است. امید به بهبود روابط با شوهر در این گونه بیشتر از اینکه نشان از بروز خشونت‌های مداوم در خانواده باشد از تغییر رفتارهای شوهر هرچند به صورت جزئی به همان شکلی که تا قبل از ازدواج، دیده شده، ناشی است.

طبقه (مضمون اصلی ۴): واکنش شوهران بعد از مناسک دینی

مناسک دینی همیشه پیامدهایی را برای کسانی که آن را انجام می‌دهند و اطرافیان آنها، به همراه داشته است. احساس مثبت و خوشایندی که همراه با اعتقاد بدان ایجاد می‌شود، نوعی همبستگی عاطفی و اجتماعی ایجاد می‌کند که حتی در گروه‌هایی که دارای روابط و تعامل مطلوب با یکدیگر نیستند نیز این تأثیرات پدیدار می‌شود. صاحب‌نظران همواره به نقش برجسته دین در بهداشت روانی انسان تأکید کرده‌اند. اعتقادات دینی به عنوان امری آرامش‌بخش بر تسکین دردها و ناراحتیها اثر داشته است. از آنجا که شخص در به‌جا آوردن مناسک دینی به عنوان وجه رفتاری و عینی دین، نقش ایفا می‌کند تأثیرات بمراتب قویتری در بهبود ناراحتیهای روحی دارد و نقش منسجم‌کننده را نیز به همراه داشته است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد مناسک دینی

واکنشهای متعددی را بین شوهران زنان شرکت کننده در مصاحبه به همراه داشته است. این واکنشها در میان هر سه گونه همسرگزینی متفاوت از یکدیگر بوده و در گونه ازدواجهای عاشقانه تأثیرات بمراتب بیشتری داشته است. به نظر می رسد واکنش مردان به مناسک دینی در چنین ازدواجهایی شامل احساس گناه و شرم بوده که به نظر واکنشی بر شدت خشونت‌های اعمال شده بوده است. تلاشهایی دیگر که در این زمینه صورت گرفته پاسخی بوده است از جانب مردان برای جبران رفتارهای خشونت آمیز گذشته.

طبقات (مضمونهای) فرعی

واکنش شوهران بعد از مناسک دینی در ازدواجهای هیجانی ترکیبی از شرمساری از خشونت‌های اعمال شده، کمک و همکاری در زمان مناسک دینی، تلاش برای ایجاد زمینه به منظور تعامل با خانواده‌ها، کاهش سوءظن و بدبینی و کاهش خشونت خانگی بعد از مناسک دینی بوده است. همان گونه که اشاره شد، خشونت‌های گاه‌وبیگاه مردان بر زنان، که در مواردی بدون هیچ عذر و بهانه‌ای نیز بوده، احساسی از شرمساری را هنگام مناسک دینی ایجاد کرده است. احساسی از ندامت، عذاب وجدان و تلاش برای جبران آن. کمک و همکاری مردان به زنان در چنین مواقعی - صرف نظر از اعتقادات شخصی - بیشتر از هر چیز برای برطرف کردن ناراحتیهای زنان بوده است. از آنجا که چنین ازدواجهایی بدون رضایت خانواده‌ها انجام گرفته است و به نوعی طردشده به شمار می رود، تلاش مرد برای ارتباط با خانواده خود و همسرش در چنین مواقعی دیده شده است. دعوت از دو خانواده برای برگزاری مراسم، پختن نذر، بردن نذری برای آنها از این قبیل تلاشهای شوهران و زنان بوده است. از سوی دیگر تمام این زوجین، قبل از ازدواج با یکدیگر رابطه دوستی داشته‌اند. از آنجا که چنین رفتارهایی هنوز در جامعه ایران به طور عموم و در کرمانشاه به طور خاص مرسوم نیست برای پسران نیز هرچند با این ازدواج موافق بوده باشند با نوعی شک و بدبینی نسبت به زن همراه می شود. بدبینی‌هایی مانند ارتباط‌های گذشته زن و ترس از ارتباط‌های بعدی او موجب ایجاد نوعی شک، بدبینی و سوءظن برای شوهران شده که باعث اعمال محدودیتهای اجتماعی برای زنان شده است. محدودیتهایی که در صورت واکنش و اعتراض زن به آن با اعمال خشونت از جانب شوهران همراه گشته است.

واکنش شوهران بعد از مناسک دینی در ازدواجهای تنظیم شده اجباری شامل امید به بهبود روابط و تلاش برای بهبود ارتباط با همسر همراه بوده است. از آنجا که این ازدواجها عموماً با نارضایتی زن همراه بوده است، سردی روابط بین زوجین و عدم علاقه زن به زندگی با شوهر،

خشونت‌هایی را از جانب شوهران داشته است. جدای از چگونگی جامعه‌پذیری مردان که ممکن است خشونت و نوع و شدت و میزان آن را در درون خانواده آموخته باشند از آنجا که ازدواج‌های اجباری در خانواده‌های بشدت سنتی رایج است، خانواده‌هایی با ویژگی‌های مردسالاری را نمایان می‌سازد که مردان در جایگاه نخست و زنان در رتبه بعدی قرار دارند. در نظر گرفتن دیگر ویژگی‌های این جامعه سنتی کافی است نشان دهد که چگونه هر گونه مخالفتی با خشونت پاسخ داده می‌شود. از سوی دیگر باید این مسئله را نیز به این خانواده‌ها افزود که زنان شرکت‌کننده در مطالعه، خود در موارد نسبتاً زیادی زمینه‌ساز بروز خشونت شده‌اند. رفتارهایی که بیشتر ناشی از اعتراض به عدم تصمیم‌گیری وی برای زندگی و آینده‌اش بوده است؛ با این حال، حس شرمساری در مردان چنین خانواده‌هایی، بعد از مناسک دینی در تمام موارد مطالعه گزارش شده است. کمک و همکاری در زمان مناسک دینی نیز از دیگر واکنش‌های مردان بوده است. تلاش برای بهبود ارتباط با همسر نیز از مواردی بوده که در این گونه همسرگزینی گزارش شده است. از آنجا که این ازدواج‌ها معمولاً در تحصیلات کم اتفاق می‌افتد و مردان نیز معمولاً با همان سطح تحصیلات ولی در موقعیت اقتصادی مطلوب قرار داشته‌اند، بیشتر تلاش‌های آنان برای ایجاد علاقه در زن نسبت به زندگی، جنبه مادی داشته است؛ مانند خرید طلا و ...

واکنش شوهران بعد از مناسک دینی در ازدواج‌های تنظیم شده رضایتمند، شامل کمک و همکاری در زمان مناسک دینی و علاقه بیشتر به تعامل خانواده‌ها بوده است. زنان شرکت‌کننده در این مصاحبه به نسبت زنان دو گروه دیگر، کمتر از خشونت‌های خانگی سخن گفته‌اند و وجود آن را نیز بیشتر به عواملی دیگر مانند هزینه‌های زیاد اقتصادی نسبت داده‌اند. هم‌چنین از آنجا که این ازدواج‌ها بیشتر در میان بستگان صورت گرفته است نه تنها پیش از ازدواج تعاملات اجتماعی بین خانواده‌ها وجود داشته بلکه بعد از ازدواج دختر و پسر از دو خانواده، هم‌چنان وجود داشته است. در زمان مناسک دینی واکنش شوهران در چنین ازدواج‌هایی، علاقه به تعامل دو خانواده با یکدیگر بوده است. تعاملاتی که ممکن است به دلایلی حتی مانند اختلاف‌های بین خانواده جدید با یکدیگر تحت تأثیر قرار گرفته و کمرنگ شده باشد.

طبقه (مضمون اصلی ۵): تأثیرات بعد مناسکی دین

مناسک دینی با ایجاد احساسات مثبت در میان زنان و پیدایش واکنش‌های مطلوب در میان شوهران در هر سه گونه همسرگزینی، پیامدهای خوشایندی را نیز با خود به همراه داشته است. می‌توان این گونه پنداشت که احساسات زنان هنگام مناسک دینی شوهران بعد از مناسک دینی،

بسترهای لازم را برای پیامدهای آن فراهم می‌کند؛ پیامدهایی که در هر سه گونه همسرگزینی با کاهش خشونت‌ها به شکل موقت و افزایش تعاملات همراه گشته است.

طبقات (مضمونهای) فرعی

در گونه‌های هیجانی به دلیل نبود موافقت خانواده‌ها با این ازدواج با نوعی انزوا روبه‌رو بوده‌اند که تعاملات میان آنان و خانواده‌ها بشدت ضعیف بوده است؛ بنابراین، مناسک دینی زمینه‌ای پنداشته می‌شود که موجب تعامل خانواده‌ها هرچند به شکل کوتاه مدت شود. از سوی دیگر فرض اصلی این قضیه این است که طلسم و دیوار جدایی میان خانواده‌ها و خانواده جدید شکسته، و فرصت تعاملات تدریجی میان آنان فراهم می‌شود. شبکه دوستان، که به‌مثابه نوعی ارتباط خانوادگی و جایگزین با روابط خانوادگی در میان نبود تعاملات، انگاشته شده است تقویت می‌گردد. روابط عاطفی و زناشویی زن و شوهرها که به سبب بدبینی‌ها و نبود تعاملات میان خانواده‌ها تضعیف شده، هرچند اثر کوتاه داشته و موقتی است برای مدتی تقویت می‌شود که این امر نیز امیدهایی برای تغییر وضعیت ایجاد کرده است.

در ازدواجهای تنظیم شده اجباری به دلیل نبود موافقت دختران با این ازدواج با تغییر نگرش دختران نسبت به خانواده‌ها بویژه خانواده خود همراه است که فرصت انتخاب را از آنان ربوده است. در این خانواده‌ها هرچند تعاملات و ارتباطات میان خانواده جدید با پدران و مادران برقرار است، همانند آتش پنهان زیر خاکستر هر از چند گاهی، فوران می‌کند و در قالب سرزنش والدین از سوی دختر همراه می‌شود. مناسک دینی با پیامدهای مثبتی مانند ایجاد زمینه برای بهبود ارتباطات خویشاوندی، تأثیرات مطلوب دیگری مانند کاهش موقت خشونت خانگی بعد از مناسک دینی و بهبود روابط عاطفی و زناشویی همراه بوده است.

در گونه‌های تنظیم شده رضایتمند بیشترین میزان تعامل میان خانواده‌ها و کمترین میزان خشونت گزارش شده است. از آنجا که این ازدواجها به‌طور غالب، ازدواجهای فامیلی و قوم و خویشی است، تعاملات میان آنان برای حفظ ارزشهای سنتی و نگرشهای ارزشی برقرار است و حتی در مواردی با دنبال کردن زمینه تقویت این پیوندها از سوی خانواده‌های پدری و خانواده جدید دیده می‌شود. بنابراین مناسک دینی پیامدهای مثبتی مانند تقویت پیوندهای خویشاوندی، کاهش خشونت خانگی بعد از مناسک دینی و بهبود روابط عاطفی داشته است.

بحث و نتیجه‌گیری

در این مطالعه تلاش شد اثر مناسک دینی بر مناسبات اجتماعی زوجین و خانواده‌ها در میان سه گونه همسرگزینی مطالعه شود. بخشی از نتایجی که بر بهبود روابط زوجین تأکید می‌کند در راستای مطالعات ساپانیک و گلن (۱۹۸۴)؛ هیتون (۱۹۹۷) به نقل از بنیت و لارسون و سویر (۲۰۰۲) به نقل از بنیت است. در برخی مطالعات به تأثیرات دینداری و بعد رفتاری انسانها اشاره شده است؛ مانند مطالعات یعقوبی دوست و عنایت (۱۳۹۲)؛ جعفری و همکاران (۱۳۸۶)؛ باتلر، گاردنر و برید (۱۹۹۸)، ماهونی، پاراگمنت، تاراکشوار و اسوانک (۱۹۹۹). تغییر رفتارهایی را که بین زوجین در هر سه گونه دیده می‌شود نیز می‌توان در راستای این دسته از تحقیقات قلمداد کرد. در این مطالعه تغییر رفتار هم از سوی شوهر در دو گونه ازدواجهای هیجانی و تنظیم‌شده رضایت‌مند وجود دارد و هم در گونه تنظیم‌شده اجباری که در آن زنان بسترهای لازم را برای بروز خشونت فراهم می‌آورند.

در مطالعات ماهونی و همکاران (۲۰۰۸) و باتلر، استروت و گاردنر (۲۰۰۲) بر تأثیرات دینداری و سطح بالایی از سازگاری زناشویی اشاره شده است. در این مطالعه نیز هرچند گزارشهایی از این دست از سوی پاسخگویان مطرح شده و در همه آنها چنین ثباتی موقتی و گذرا بوده است، می‌توان از چنین تجربیات مشابهی که زمینه تعاملات اجتماعی را فراهم می‌کند، استفاده کرد. بدیهی است انزوای اجتماعی بر بروز خشونت بی‌تأثیر نیست که موارد ذکر شده در گونه هیجانی تحت تأثیر انزوای اجتماعی از سوی خانواده‌هاست.

بین مطالعات انجام‌شده، مطالعات متعددی نیز به همسان همسری و مطلوبیت رابطه زناشویی تأکید کرده است مانند قادری و مردانی (۱۳۹۲)، لاولند (۲۰۰۳)، به نقل از کولین (۲۰۰۹)، لارسون و سویر (۲۰۰۲) به نقل از بنیت (بی‌تا)، لهر و چیسویک (۱۹۹۳) به نقل از بنیت (بی‌تا). این مطالعه نشان داد سهم بزرگی از اختلافات بین زوجین ناشی از نوع ازدواج آنها و در پی آن، ناشی از ناهمسان همسری است. بدون تکرار ویژگیهای هر یک از سه گونه همسرگزینی، مرور هر یک از آنها نشان می‌دهد به میزان زیادی ناهمسان همسر بوده‌اند. از این رو می‌توان نتایج این طرح را در راستای این مطالعات مطرح کرد.

نتایج این مطالعه نشان داد از میان مناسک دینی، که پاسخگویان بیشتر بدان روی آورده‌اند، سفره‌های نذری است که به مناسبتهای مختلف برپا می‌شود. پس از آن زیارتها و پیاده‌رویهای

زیارتی است که بدان روی آورده‌اند. این امر ما را به همان نظریه معروف دورکیم هدایت می‌کند که مناسک دینی کنشهای متقابل متمرکز شده‌ای است که حول محور نمادی شکل گرفته است. شور و شوقی که دورکیم بدان معتقد است و در فضای مناسک دینی به وجود می‌آید، همان است که پاسخگویان این مطالعه را به راهی هدایت می‌کند که بین مناسک دینی مختلف، مناسکی را برگزیند تا آن شور و شوق را ایجاد کند. اگر بتوان مناسکی مانند روزه گرفتن و نماز خواندن را مناسکی فردی تلقی کرد، پختن نذر، زیارتها و راه‌پیماییهای زیارتی را نیز می‌توان مناسکی جمعی تلقی کرد که اهدافی چند را در پس خود دارد. آرامش ایجادشده، فراموشی خشونتها، امید به تداوم زندگی به شیوه‌ای بهتر و پیامدهای مطلوب مناسک دینی از یک سو و کنش متقابلی که با به‌جا آوردن مناسک دینی از نوع جمعی ایجاد می‌شود، خواه به امید آغاز تعامل با خانواده‌هایی که آنان را به حال خود رها کرده‌اند یا تقویت روابط خانوادگی و دوستان و آشنایان از آن جمله است و فرصتها و مجراهایی را جستجو می‌کند تا زوجین طرد شده را از انزوا خارج کند؛ زمینه تعامل بیشتری برای خانواده‌هایی فراهم کند که با یکدیگر در تعامل هستند و احساس بدبینی و کدورت زنانی را که ازدواج اجباری داشته‌اند به فراموشی بکشاند. تأثیرات و پیامدهای مثبت مناسک دینی در هر سه گونه همسرگزینی نشان می‌دهد انسانها در هر حالتی خواستار خروج از انزوا و تعامل با دیگران هستند. دین به‌عنوان عاملی مؤثر در آرامش روحی انسانها بخوبی زمینه ایجاد تعامل میان انسانها را ایجاد کرده است. در درون ساختار خانواده با بهبود روابط عاطفی و زناشویی زوجین، تعامل میان آنها را بهبود بخشیده و همین اثربخشی را بین خانواده‌ها با یکدیگر نیز به همراه داشته به‌گونه‌ای که گسترش و تقویت شبکه دوستان نیز در همان راستا بوده است. از سوی دیگر، کاهش خشونت‌های خانگی هرچند به شکل موقت در هر سه گونه همسرگزینی، همگی تلاشهایی است که تعامل میان انسانها را به سرانجام برساند. روح کمال‌گرای انسان و گرایش به زندگی جمعی، همواره موجب شده است انسانها راه‌هایی را دنبال نمایند که به این مسئله می‌انجامد. به‌گونه‌ای که مناسک دینی با تأثیرات چندگانه خود نقشی مهم در ایجاد تعامل میان انسانها داشته است.

امروزه مباحثی در حوزه علوم جامعه‌شناسی با عنوان سوسیوتراپی مطرح می‌شود که بر حمایت از افراد، ارتباط فرد با زندگی و محیط تأکید می‌کند و بر روابط بین فردی متمرکز است و باهدف دستیابی به روش زندگی سالم انجام می‌شود. این فعالیتها و اهداف تنها در درون جمع محقق می‌شود. بنابراین، انسان ذاتاً اجتماعی به‌عنوان موجودی متفکر، همواره به دنبال راه‌هایی برای خروج از انزوا و پناه بردن به جمع است؛ چرا که جامعه او را به آرامش می‌رساند. از زمانهای قدیم،

متفکران یونان باستان و جامعه‌شناسانی مانند دورکیم بر این امر تأکید کرده‌اند به گونه‌ای که بزرگترین شکنجه برای انسان، زندگی در انزوای و به دور از جمع است. مناسک دینی در کنار دیگر کارکردهای خود، زمینه‌هایی برای تقویت ارتباط و تعامل با دیگران فراهم کرده است. از این رو می‌توان از چنین تجربه‌هایی بهره جست و همانند مناسک دینی مجراهایی برای ایجاد تعامل میان انسان‌ها به منظور بهبود روابط بین آنان ایجاد کرد.

منابع

- جعفری، اصغر؛ صدری، جمشید؛ فتحی‌اقدم، قربان (۱۳۸۶). رابطه بین کارایی خانواده و دینداری و سلامت روان و مقایسه آن بین دانشجویان دختر و پسر، *پژوهشهای مشاوره (تازه‌ها و پژوهشهای مشاوره)*. دوره ۶. ش ۲۲: ۱۱۵ - ۱۰۷.
- حاتمی، حمیدرضا؛ حبیبی، محمدباقر؛ اکبری، علیرضا (۱۳۸۸). بررسی تأثیر میزان دینداری بر رضایت از زندگی زناشویی (مطالعه در یک سازمان نظامی). *فصلنامه روانشناسی نظامی*. س اول. ش ۱: ۲۲ - ۱۳.
- عدالتی‌شاطری، زهره؛ آقامحمدیان‌شعرباف، حمیدرضا؛ مدرس‌غروی، مرتضی؛ حسن‌آبادی؛ حسین (۱۳۸۸). بررسی اثربخشی طرح تایم (غنی‌سازی ازدواج) بر رضایت زناشویی زوجهای دانشجویی. *مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی کردستان*. دوره چهاردهم: ۹۸ - ۸۹.
- قادری، طاهره؛ مردانی، سمیه (۱۳۹۲). رابطه همسان‌همسری و مطلوبیت روابط زناشویی. *فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*. دوره ۴. ش ۱۵: ۱۲۹ - ۸۷.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۴). *جامعه‌شناسی*. ترجمه منوچهر صبوری. تهران: نشر نی.
- موسوی، رقیه (۱۳۷۴). *بررسی و مقایسه عوامل مؤثر بر رضامندی زناشویی در سه گروه پزشکان، کارمندان و کارگران شهر تهران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت معلم دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.
- یعقوبی‌دوست، محمود؛ عنایت، حلیمه (۱۳۹۲). بررسی رابطه بین میزان دینداری والدین با خشونت خانگی آنها نسبت به فرزندان. *جامعه‌شناسی مطالعات جوانان*. دوره ۴. ش ۱۱: ۱۶۰ - ۱۳۳.
- Macy RJ, Martin SL, Kupper LL, Casanueva C, Guo S(2007) Partner violence among women before, during, and after pregnancy multiple opportunities for intervention. *Womens Health Issues*, 17:290-299.
- Bennett, John W(N.D) The Effect of Christian Values on Marital Satisfaction,A Literature Review for the degree of M.S University of South Australia
- Bernarda,A.,& Lilia,B.(2008).Violence against women by their intimate partner and common mental disorders.*Social Science & Medicine*. 66.1008-1018.
- Blanca,M.,& et al.(2004).Lifetime abuse and mental health distress among English-speaking Latinas. *Affilia* Fall.19.239-256.
- Britten, N. (1995). Qualitative interviews in medical research. *Biomedical and Life Science Journal*, 311 (6999), 251-3
- Butler, M. H., Gardner, B. C., & Bird, M. H. (1998).Not just a time out: Change dynamics of prayer for religious couples in conflict situations. *Family Process*, 37, 451-475.

- Butler, M. H., Stout, J. A., & Gardner, B. C. (2002). Prayer as a conflict resolution ritual: Clinical implications of religious couples' report of relationship softening, healing perspective, and change responsibility. *The American Journal of Family Therapy*, 30, 19-37. RELIGIOUS SIMILARITY 47
- Canadian Centre for Justice Statistics(2015)Family violence in Canada:A statistical profile, 2013, Release date: January 15th, 2015, Published by authority of the Minister responsible for Statistics Canada , Cette publication est aussi disponible en français-Collin F. Payne(2009)The Effects of Religious Switching at Marriage on Marital Stability and Happiness, University of Wisconsin-Madison, Sociological Insight 2009, Vol 1 14-30
- García-Moreno C.(2005) WHO Multi-country study on womens health and domestic violence against women.
- Glock and Stark (1965).The Dimensions of Religiosity: Religion and Society in Tensnio. Chicago:Rand McNally
- Gruner, L. (1985). The correlation of private, religious devotional practices and marital adjustment.*Journal of Comparative Family Studies*, 16, 47-59.
- Gyuse AN, Ushie AP, Etukidem A(2009) Prevalence of domestic violence among antenatal women attending a Nigerian hospital. *Niger J Med*. Oct-Dec;18(4):375-9.
- Hedin LW. (2000)Physical and sexual abuse against women and children. *Curr Opin Obstet Gynecol*. , 12 (5): 349-355. PMID: 11111876
- Krantz G, Garcia- Moreno C(2005) Violence against women. *J Epidemiol Community Health*; 59:818-821.
- Mahoney, A., Pargament, K. I., Jewell, T., Swank, A. B., Scott, E., Emery, E., & Rye, M. (1999). Marriage and the spiritual realm: The role of proximal and distal religious constructs in marital functioning. *Journal of Family Psychology*, 13, 321-338.
- Mahoney, A., Pargament, K. I., Tarakeshwar, N., & Swank, A. B. (2008). Religion in the home in the 1980s and 1990s: A meta-analytic review and conceptual analysis of links between religion, marriage, and parenting. *Journal of Family Psychology*, 15, 559-596.
- Naasiha, Abrahams (2012) Managing socio-religious expectations in an intimate space: Examining Musliminterfaith marriage amongst working class communities in Cape Town, thesis of M.A , University of Cape Town
- Polit Denise F, Tatano Beck C. *Nursing research: Generating and assessing evidence for nursing practice*. New York: Lippincott Williams and Wilkins; 2008: 48, 64, 73.
- Roelens K, Verstraelen H, Egmond KV, Temmerman M(2007) Disclosure and health-seeking behaviour following intimate partner violence before and during pregnancy in Flanders, Belgium: A survey surveillance study. *Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol*. 137(1): 37-42.
- Schmidt,B. F., & Nice, A.(2002). Challenging gender based Violence Sexual Health Exchang,3.
- Sibley, D. Scott; (2010)An Exploration of the construction of commitment leading to marriage, A thesis of M.A, Supervisor: Matthew H. Barton, Utah University
- Streubert H, Carpenter DR. *Qualitative research in nursing, advancing the humanistic imperative*. 5th ed. Philadelphia: Lippincott Williams and Wilkins; 2011-Avdibegovic , E., & Sinanovic, O.(2006). Consequences of domestic violence on women,s mentalhealth in Bosnia. *Croatian Medical Journal* 730-741.
- Streubert HJ, Carpenter DR(2005) *Qualitative research in nursing: Advancing the humanistic imperative*. 3ed. Philadelphia: Lippincott Co;.
- Strubert HJ, Carpenter DR(2007) *Qualitative research in nursing: advancing the humanistic imperative*. 1 st Edition, Lippincott Williams & Wilkins: Philadelphia
- The Scottish government Riaghaltasna h-Alba(2014)Scotland's strategy for preventing and eradicating violence against women and girls, Produced for the Scottish Government by APS Group Scotland, 21 Tennant Street, Edinburgh EH6 5NA DPPAS13221 (06/14) This document is also available on the Scottish Government website:www.scotland.gov.uk

- Tuncay Senlet, ECE (2012) Domestic Violence against women in relation to marital adjustment and psychological well-being, with the attachment marital coping, and social support Athesis of S.A, Supervisor: Hürol Fıfılođlu, Middle East University of Technology
- Van Manen M.(1990) Researching live experience: human science for an action sensitive pedagogy. The Van Manen M. Researching live experience: human science for an action sensitive pedagogy. The State University of New York: New York
- Van Manen M.(2001) Researching Lived Experience. Human Science for an Action Sensitive Pedagogy. 1 st Edition, Althouse Press: Ontario
- Excitement-marriage